

A továbbiakban a nemzeti szellem kialakításának egyéb módjairól, a falunevelésről, a városi nevelés problémáiról, majd a művészeteknek a nevelőállamban való szerepéről olvasunk. A katonai nevelés új útjairól szóló fejezet fejezi be a könyvet. Itt az emberekkel való tervgazdálkodás gondolata, a tömegkatoná helyett megszületett öntudatos harcos alakja, és végül, de nem utoljára, a hősi életrajzok feltámadása vonja magára az olvasó figyelmét. »Jó volna, — olvassuk — ha a hősök kultusza vallásos cselekedetté magasztosulna. A mi hőseink legnagyobb része azt tette, amit a szentek tettek: Életét áldozta a kereszténységért. Áll ez az oroszországi legújabb hősökre is.«

A fentiekben lehetőleg hű képet igyekeztünk adni erről a rendkívül, mindvégig lebillincselően érdekes, korszerűségénél és időszerűségénél fogva egyaránt megkülönböztetett figyelemre érdemes könyvről. Az ismertetés részletessége és hűsége alapján szinte felmentve érezzük magunkat, hogy boncolgató bírálóvá válunk, hiszen a felvázolt gondolatmenet önmagáért beszél. Amit a mű hibájául felróhatnánk, hogy a fejtegetéseknek tárgyilagos elemzés és rendszerezés helyett a szubjektív meggyőződés adja meg az alaphangját, épenúgy erénynek, sőt a könyv erős oldalának is mondhatjuk: Ott, ahol a nemzet sorskérdéseiről, létének, fennmaradásának feltételeiről a szebb magyar jövőbe vezető út jelzőköveiről van szó, nem lehet csodálni, hogy ez az alaphang adja a vezérszólamot. Jogosultságát mi sem igazolja inkább, mint az, hogy a férfias meggyőződésnek sugalmazó ereje mindvégig az olvasót is magával ragadja. Ezzel az elfogódott érzéssel olvassuk szerzőnk végső konklúzióját is: »A katonai és nemzetnevelés többé nem különíthető el. A nevelésnek ezt a két nagy ágát összeolvasztotta az az erő, amely mindig leghatalmasabb volt itt a Földön: a kiömlő emberi piros vér.« Ezzel a meggyőződéssel valljuk a lelkes Előszó tételét: »Mi magyar nevelők akkor teljesítjük kötelességünket, ha nevelői tevékenységünkkel meg tudjuk akadályozni azt, hogy ne termeljen több hitvány embert a béke, mint ahány derék katonát elemésztt a háború.«

Róder Pál.

Dr. Bíró Vencel: A kolozsvári román k. kath. gimnázium a román uralom idejében.

Kolozsvár, Minerva R. T. 1941, 8-r., 38 l. (Különlenyomat a gimnázium 1940/41. tanévi értesítőjéből.)

Ez érdekes történelmi visszapillantás egy tanintézet példáján mutatja be a román uralom sorvasztó hatását az erdélyi ősmagyar kultúrára, de egyben a magyarság szívós kitartását az egyenlőtlen küzdelemben.

A román hadsereg 1918 december 24-én, karácsony előestéjén szállotta meg Kolozsvárt. A gimnázium életében egyelőre a régi csapáson maradt meg minden; az 1918/19. tanári érettségi vizsgálatokon még a magyar főigazgató (Szentimrei István) elnökölt és az erdélyi r. kath. Státust Dr. Márk Sándor egyetemi tanár képviselte. Gr. Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök is többször meglátogatta az intézetet, mely akkor virágzása tetőpontján állott 745 beírt tanulóival, kikből 674 tett vizsgálatot. Ezek közt volt még 40 görög-katolikus, 7 örmény-katolikus, 5 református, 10 luteránus, 8 görög-keleti, 2 unitárius és 132 izraelita.

De már a következő évben (1919/20) megkezdődött a hanyatlás. A tanulók száma erősen megcsappant. Az előző tanév 759 beírt tanulójával szemben már csak 657 iratkozott be, s az előbbi 674 helyett csak 564 tett vizsgát. A görög-katolikusok csaknem teljesen elmaradtak (46-ból 8 maradt meg).

A legközelebbi tanévben (1920/21) már bevonult a román nyelv, mint rendes tantárgy, heti 2 órával, az összes osztályokban; egyúttal az intézetet egy román irodalmi könyvtár létesítésére kötelezték, s megkezdődött az iskola működésének állami ellenőrzése kiküldött hivatalos látogatókkal. A beírt tanulók száma az előző tanévi 657-ről hirtelen 474-re apadt (—163), ezekből pedig csak 437 vizsgázott. Már csak egy görög-keleti; 5 görög-katolikus maradt meg és 73 izraelita (a182-ből). A helyzetet még az anyagi gondok is súlyosbították: a román földreform az iskolafenntartó egyházi hatóság 14 ezer hold mezőgazdasági birtokából csak *hatvan* holdat hagyott meg, a 11 ezer hold erdőbirtokból csak *ezerkilencszázat*.

A gimnázium tanterve is nagy változáson ment át. Az alsó osztályokból száműzték a latint, a felsőkből a görögöt. A magyar mellett a román nyelv minden osztályban szerepelt, a német pedig a II. osztálytól kezdve. Mivel azonban a román tanügyi kormány a polgári iskolákat megszüntette, a gimnázium tanuló-száma tetemesen megnőtt; újból 565-re emelkedett.

Az 1922/23. tanévtől kezdve az osztályozás három időszakra oszlott s a francia hatás alatt keletkezett román minta szerint alakult át: jeles (két fokozatban) 10—9; jó: 8—7, elégséges: 6—5; elégtelen: 4—3; rossz: 2—1. E számok összeadva s a tantárgyak számával elosztva adták meg az általános előmenetel fokozatát.

Ugyancsak ez évben rendelték el a szigorított felvételi vizsgákat államilag kirendelt román bizottságok előtt a IV.-ből a gimnázium V osztályába és a VIII.-ból az egyetemre (érettségi). Ezeken a magyar jelölteknek is már *románul* kellett felelniök. Az első ilyen érettségi (»baccalaureátusi«) vizsgálaton a tizenkilenc jelöltből tizenhatot buktattak el, könyörtelenül megtorolva a fogyatékos nyelvi készséget.

Az igazgatóságnak 1922-ig magyar és román, azontúl pedig kizárólag román nyelven kellett megírnia hivatalos felterjesztéseit; a tanévvégi értesítőt mindkét nyelven kellett közreadnia. 1928-tól kezdve Románia történetét, földrajzát és alkotmánytanát mint rendes tárgyakat már tisztán román nyelven kellett tanítani. E célból az illető előadó tanároknak e tárgyakkól román nyelven kellett képesítő vizsgálatot tenniök. Ezt oly szigorúan vették, hogy, az illető tanároknak néha kétszer-háromszor kellett megismételniök. Sőt még azokat is, akik a vizsgálatot sikerrel letették, utólag még pótló nyelvi tanfolyamokra rendelték be a jassii egyetemre. Hogy a katolikus magyar gimnázium hatókörét tovább is gyengítsék, kitiltották belőle a más vallású, a nem magyar anyanyelvű s az összes magántanulókat.

Már 1923-ban a kolozsvári közoktatásügyi »vezérigazgatóság« kísérletet tett arra, hogy a gimnáziumba a román nyelvet hozassa be kizárólagos tanítási nyelvül, azzal érvelve ily irányú felterjesztésében, hogy a szerzetesek minden országban az illető állam nyelvén tanítanak; már pedig a

kolozsvári kat. gimnázium tanárai piaristák, tehát ez is szerzetesi intézetnek tekintendő. Csak Mailáth püspök felszólalása mentette meg az intézet magyar jellegét, aki a román szenátus 1924 márc. 11-i ülésén hebizonyította, hogy az iskolafenntartó hatóság nem a piarista rend, hanem az erdélyi püspökség.

Ez a terv nem sikerülvén, a román közoktatásügyi kormány most már a tanulók anyanyelvének megállapítása körül támasztott nehézségeket. Megkezdődött az úgynevezett *névelemzés*: a nem főszyökeres magyar vezetékű nevelési tanulóknak nem voltak többé felvehetőek. (Ezzel főleg a német származásúakat zárták ki, miután a többiek már eddig elmaradtak). Így a tanulók száma egyre fogyott: az 1925/26. tanévben még 418, 1928/29-ben már csak 330 volt.

Az egymást követő román közoktatásügyi miniszterek valósággal tobozdtak az egymást vágató, egymásnak ellentmondó, elszietett reformokban. Így 1928/29-ben a gimnázium 8 osztályát hétre szállították le. A kolozsvári kat. gimnázium szegény magyar tanulójának, e hét év alatt öt idegen nyelvet kellett megbirkóznia. Sorban kellett megtanulnia románul és franciául (az I. osztálytól kezdve, latinul (III. o.), németül (IV. o.), görögül (VII. o.)) Ezenkívül román nyelven kellett tanulnia a történelmet, földrajzot és alkotmányt. Ez az állapot hét évig tartott; — az 1935/36. tanévtől kezdve újból 8 osztályú lett a gimnázium. — Az iskola két évtizedes története valóságos »iskolapéldája« a sovinszta elnemzetietlenítő politikának. Örök érdeme marad az intézet igazgatóságának és tanári karának, hogy a válságokorszakokon keresztül az összes nehézségek ellenére is épségben megtartották az intézet magyar szellemét számos célszerű intézménnyel és intézkedéssel. Így az 1925/26. tanév elején megindították a »*Jóbarát*« c. kath. ifjúsági lapot, a tanárok és tanulók munkaközösségében. Megalapították továbbá a tanulók »*Hangya*« szövetkezetét, tankönyvek és írószerek beszerzésére s az intézet *Segítő Egyesületét* tankönyvek kölcsönzésére; az intézeti *Öreg Diákok Szövetségét* a tanulók anyagi és erkölcsi támogatására. Éltre hívták a testet és lelket művelő, jellemet acélozó *cserkészintézményt*. Továbbra is fennmaradt az intézet *Mária Terézia konvikta* 70—90 bennlakó diákkal. Az 1926/27. tanévben felosztott *Pázmány-Önképzőkör* szerepét a Mária-kongregáció vette át szavalóversenyek, színi előadások, iskolai ünnepek rendezésével. (Egyebek közt az intézet 1929-ben ünnepelte meg alapítása 350-ik évfordulóját.) A tanulóifjúság állandóan látogatta a magyar tudományos egyesületek: az *Erdélyi Múzeum*, az *Erdélyi Irodalmi Társaság*, a *Katolikus Akadémia* — utóbbi nevén *Pázmány-Társaság* népszerűsítő előadásait. Számos kirándulásban megismerkedett az erdélyi tájakkal, mezőgazdasággal, gyárakkal, ipartelekkel. Az újonnan kiépített díszteremben felállították Mikes Kelemen, br. Jósika Miklós és Mailáth püspök lelkesítő mellszobrait.

... Így vészelte át az intézet az idegen uralom két évtizedét — »*megfogyva bár, de törve nem*.« Az erdélyi magyar társadalom nagy adományokkal segítette a vergődő iskolákat. Jól mondja a szerző: »A kisebbségi sorsnak megvan az az előnye, hogy a közösség, az egymásra utalt-

ság érzése emelkedik. Közelebb jutnak egymáshoz az emberek, a különböző társadalmi osztályok.« Ez az összefogás óvta meg Erdély magyar ságát és ősi magyar kultúráját e nagymultú intézetben is: »*Sub pondere crescit palma!*«

Fést Aladár.

Gelei József: A nemzetnevelés alapja. Kolozsvár, 1942. 8-r. 86 l.

Ritkán jelenik meg könyv nevelésügyi, irodalmunkban, amelyben a magyar pedagógus felelőssége és nemzetszeretete olyan mélyreható módon nyilatkoznék meg, mint ebben a könyvecskében. Az egész mű úgy hangzik, mint egy kiáltvány a nemzet lelkiismeretéhez. Felhívás ez nemzeti jövőnknek olyan megszervezésére, amely lehetővé tenné nem csupán fennmaradásunkat, hanem nemzeti és európai küldetésünk betöltését is. A nemzetnevelés céljának és közvetlen feladatainak megállapításában a most zajló események tanulságait veszi alapul a szerző. Nevelői felfogásának legjellemzőbb vonása az, hogy a nevelés tárgyát, az egyént úgy mint a nemzetet, nem adottságnak tekinti, hanem folyamatnak, amelynek megvannak a maga belső törvényszerűségei és külső alakító tényezői. A nemzetnevelésnek szerinte az a feladata, hogy a nemzet lelkében megteremtse azokat a feltételeket, amelyek révén a magától is lezajló történelem tudatos és megfontolt tervek szerint felelősen igazolható. Ezeknek a feltételeknek a megteremtésével a nemzetnevelés egyenlővé lesz a nemzet-történelemnek megfontolt, tervszerű igazgatásával és irányításával, más szóval szervezésével. A szervezés mint nevelő feladat különleges helyet kap egész tervezetében. Erre a történelem eseményei eszméltették rá a szerzőt. Nemzeti erőink szervezetlensége miatt buktunk el Mohinál, Mohácsnál, Világosnál és Trianonban. Olyan történelmi tanulság ez, amelyet nevelésünknek figyelmen kívül hagyni, valóságos bűn volna.

Nevelési feladatainkat a nemzet fogalmából vezeti le. Legfontosabbak a *közösségi tudat* és a *nemzeti öntudat*. Ez a két erény teszi készséggé a lelket a nemzet érdekeinek védelmére és erőinek kifejlesztésére. Ezekben a kérdésekben felfogása lényegileg nem különbözik a közgondolkodástól. Sokkal egyénibb és nemzeti létkérdéseinket súlypontjában megragadó fejezetek azok, amelyekben a nemzetnevelés ágazatait tárgyalja. Bennük nevelő munkánkat öt területre osztja el. Ezek: a nemzettest, a nemzetelő, a nemzetegészség, a nemzetszellem, végül a nemzeterkölcs és nemzethit.

A *nemzettest* nevelésének feladatai között legfontosabbak a népszaporaság és a test állományi súlygyarapítása. Olyan kérdések ezek, amelyek a legtermészetesebbeknek tűnnek fel és megoldásukhoz nem is annyira pénz, mint inkább nevelői felelősségből fakadó, a nemzet szükségleteihez igazodó iskolapolitika kellene. A valóság mégis fájdalmas hiányokat mutat ezen a téren. A szerzővel együtt mélyen átérezzük, hogy a népszaporaság ügye nőnevelésünkkel együtt áll vagy bukik. A XX. század asszonyai idegenkednek az anyaság gondolatától. A gyermeket nem áldásnak, hanem kibíratatlan tehernek tekintik. Nagy része van ebben annak a nevelési rendszernek, amely leányainkat nagyrészt fias eszmék szerint szervezett